

BEWAAR HET PAND

UITGAVE TOT BEVORDERING VAN DE HANDHAVING DER OUDE GEREFORMEERDE BEGINSELEN

Meditatie

Paasvrucht

De dood is verslonden tot overwinning

1 Cor. 15:54b

"De bezoldiging der zonde is de dood", zegt de apostel in Romeinen 6:23. De bezoldiging, de soldij, het loon dat de zonde uitbetaald, is de dood. In het Grieks ontbreekt het lidwoordje "de". Er staat dus eigenlijk: de bezoldiging der zonde is: dood! En dood: dat is los-van-God-zijn.

Dat is de mens door de zonde geworden: los-van-God! De mens was door God geschapen om te leven. *Leven* betekent: gemeenschap met God, met-God-verbonden-zijn.

Maar door te zondigen heeft de mens die band met God verbroken en is hij aan de dood onderworpen. Leven is *ver-binding*!

Dood is ont-binding. En die ontbinding is een proces, een voort-durend proces, waar nooit een eind aan komt. Ons doopsformulier zegt dan ook, dat ons leven niet anders is dan een gestadige dood, een almaar sterven, een almaar voortgaande ont-binding, steeds verder van God af.

En na het sterven aan het einde van ons aardse bestaan gaat dat doods-proces eeuwig door: steeds zwarter nacht, steeds vreselijker verlorenheid, eeuwig wegzinken zonder ooit de bodem te bereiken in de plaats van de buitenste duisternis.

Ons aller leven is dus van nature een gestadige dood. En die dood is een werkzame dood, die zich openbaart in vijandschap tegen God en tegen Zijn geboden, in ontrouw en ongeloof, in leugen en schijngeloof en onverschilligheid.

En niemand, niemand is in staat om zich aan de greep van de dood te ontworstelen, om boven de macht van de dood uit te komen. Niemand begeert

het ook van zichzelf. Hoe zou de mens, dood door de misdaden en zonden, het zelfs kunnen begeren om verzoend en verenigd te worden met een God, dien hij haat? O nee, van de mens uit is er in de richting van God niets te verwachten.

Maar nu dan het Evangelie! De bezoldiging der zonde is de dood, maar de genadegift Gods is het eeuwige leven, door Jezus Christus, onze Heere. De stromen van het evangelie vloeien vanuit het liefdehart van God: Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk die in Hem gelooft niet verderve, maar het eeuwige *leven* hebbe!

De bezoldiging, de soldij, het loon der zonde wordt uitbetaald aan de Zoon, aan de Christus, Die tot zonde gemaakt is, hoewel Hij geen zonde gekend noch gedaan heeft.

Van eeuwigheid heeft Hij Zich tot dit Borgwerk bereid verklaard: Zie, Ik kom, o God, om Uw wil te doen! En Hij betaalt wat Hij niet geroofd had. Betalend, voldoende, verzoenend! Hij gaat de dood in.

Die verschrikkelijke dood, die ontzettende verlatenheid, een eeuwigheid ver van Zijn Vader verwijderd. *Maar nee*: Hij gaat de dood niet in om voor eeuwig door die dood verslonden te worden.

Integendeel! Hij gaat de dood in, om die dood uit te sterven, om als de Leeuw uit Juda's stam de kop te vermorzelen van de geweldhebber van de dood, nl. de duivel.

Hij gaat de dood in om de dood te verslinden tot overwinning. Het wordt *Pasen*! Jezus leeft! Hij heeft krachtig bewezen de Zoon van God te zijn: Hij rees uit het graf door eigen kracht, want Hij was God, bekleed met macht. De

Vader wekt Zijn Zoon op, want de schuldrekening is volkomen betaald. De zoon staat op uit de dood en uit het graf. Nu de rekening is voldaan kan de dood Hem niet meer houden.

Die dood geweest is, en Hij *leeft*.

Er is een levende Christus. Hij leeft, om nu uit te delen, deelachtig te maken de vruchten van Zijn verzoenend lijden en sterven.

Jezus leeft! Laat het klinken door de tempelkoren! De wekroep van Pasen gaat uit: Ontwaakt, gij die slaapt, en staat op uit de doden; en Christus zal over u lichten.

Het wonder gebeurt: doden gaan horen de stem van de Zoon van God, en die die stem hebben gehoord, gaan leven. Dode zondaren gaan leven door de opstandingskracht van Hem, Die het Leven is en Die leven geeft! Dode zondaren gaan leven.

Ze krijgen last van de dood, die hun nood wordt. Ze gaan verlangen naar God, naar Zijn verzoende gemeenschap. Het harde hart wordt zachtgemaakt door de liefde Gods. Haters worden liefhebbers. Vijanden worden vrienden.

De hartstochten worden gezuiverd. De wil wordt omgebogen in de richting van God: Heere, wat wilt Gij dat ik doen zal?

De Heilige Geest, Die het neemt uit de levende Paaskoning, werkt door het Woord het geloof, het vertrouwen, het vluchten tot Christus, het schuilen achter Zijn bloed.

De dood is verslonden tot overwinning. Dat woord van de apostel staat boven deze meditatie. Is het waar? In beginsel: ja! Christus *heeft* volkomen overwonnen. Plaatsbekledend voor al de Zijnen.

Maar de volkomen uitwerking van Zijn overwinning in de Zijnen is nog een voorwerp van de hoop. Maar dan toch van de *levende* hoop, die een gegronde hoop is, omdat zij rust in Jezus-Overwinnaar.

En die levende hoop doet leven. Want

dit verderfelijke moet onverderfelijkheid aandoen, en dit sterfelijke moet onsterfelijkheid aandoen. En wanneer dat geschied zal zijn.... *alsdan* zal het woord geschieden, dat geschreven is: de dood is verslonden tot overwinning.

Alsdan! Nog slechts een weinig lijden; nog slechts een korte nacht....

Alsdan! Die hoop moog al ons leed verzachten. Komt, reisgenoten: het hoofd omhoog! Zien op Jezus. Het Lam, *staande, als geslacht!*

Behoren we tot die reisgenoten?

Ds. M. Vlietstra.

Van de administratie

We mogen dit keer aan u doorgeven dat er 5 nieuwe abonnees konden worden ingeschreven en we f 399,50 aan giften ontvingen.

De opbrengst van de ontmoetingsdag te Sliedrecht, kollekten, giften en kof-fiegeld bedroeg f 9.066,55.

Voor dit alles, na de Heere, heel hartelijk dank.

Adm. Bewaar het Pand: A. Beukers, Toussaintplein 20, 2406 XL Alphen a.d. Rijn, tel. 01720-74202, giro 704350.

Dit blad is een uitgave van de stichting Bewaar het Pand te Meerkerk
verschijnt eens in de veertien dagen

COMMISSIE VAN REDAKTIE:

Ds. G. Blom, Ds. P. den Butter,
Ds. A. van Heteren en Ds. D. Slagboom.

ADRES VAN DE REDAKTIE:

Ds. G. Blom, Prinses Marijkeweg
13, 4231 BP Meerkerk. Telef.
01837-1357

ADMINISTRATIE:

A. Beukers, Toussaintplein 20,
2406 XL Alphen a/d Rijn, tel.
01720-74202, postrek. 70.43.50
t.n.v. de administrateur van
"Bewaar het Pand" te Alphen a/d
Rijn.

Abonnementsprijs f 10,- per jaar.
Abonnementsprijs voor de
Verenigde Staten en Canada 5
dollar per jaar. Advertenties f 0,25
per mm. Bij kontrakt korting.

ISSN nummer: 0166 - 4646

Ontmoetingsdag te Sliedrecht-centrum op 25 april 1992

We hebben weer onze ontmoetingsdag gehad. We willen een overzicht geven van het geheel en verder alleen het slotwoord verslaan. Voor de andere toespraken verwijzen we naar het volgende nummer van ons blad.

Ds. P. den Butter van Driebergen opende de morgensamenkomst. Het was aanvankelijk voor ons persoonlijk en ook voor anderen vreemd om dit zittend in een bank mee te maken. Maar onder het luisteren naar het openingswoord werden we er in bevestigd dat het goed was geweest dat we indertijd op een bestuursvergadering van de stichting Bewaar het Pand hadden voorgesteld om voor het openen van de ontmoetingsdag een ander aan te wijzen.

Toen was besloten voortaan de opening bij toerbeurt te laten verrichten door een van de predikanten en alphabetisch was ds. Den Butter het eerst aan de beurt.

Hij liet zingen Psalm 74:12, 15 en 18, ging voor in gebed en las Jona 2. Hij riep allen een hartelijk welkom toe, deelde mede dat ds. Slagboom door de ziekte van zijn vrouw verhinderd was om vandaag te spreken en dat ds. Van Heteren bereid was gevonden om zijn plaats in te nemen. Daarna sprak ds. Den Butter over Jona 2:10, de geloofsbelijdenis van Jona; het heil is des Heeren.

We zongen Psalm 89:7 en 8; er werd gecollecteerd.

Ds. A. van Heteren van Werkendam sprak over Johannes 21:15-17: Petrus hersteld in het ambt. We zongen Psalm 103:7. De pauze brak aan. Daaraan gaan we deze keer stilzwijgend voorbij. Alleen dit: er was veel gelegenheid om elkaar te ontmoeten en daar werd een goed gebruik van gemaakt.

Om 2 uur in de middag beklom ds. B. de Romph van Noordeloos de kansel. Hij liet zingen Psalm 42:4 en 5, las Psalm 116 en ging voor in gebed. Hij sprak over Psalm 116:1-5. Na het zingen van Psalm 116:1, 2 en 3 was het woord aan ds. L.W. van de Meij van Alphen aan den Rijn.

Deze las 1 Petrus 3:8-18 en sprak over vers 15, over de hoop. We zongen Psalm 27:5 en 7. Er werd weer een collecte gehouden.

Ds. M.C. Tanis van Sliedrecht-centrum sprak een slotwoord. Daarvan geven we hier een kort verslag, als volgt. We

hopen straks weer naar huis te gaan, aldus de spreker. We mogen steeds weer Gods Woord horen. Dat is een terugkerende zaak. Hoe vaak reeds? Wat is de vrucht? Ds. Tanis vroeg aandacht voor Ruth 3:5: Al wat gij tot mij zegt, zal ik doen, en vers 11m: al wat gij gezegd hebt zal ik u doen.

Ruth hoorde veel. Het begon in Moab. Er worden veel bijbellezingen over Ruth gehouden en ook boeken over Ruth geschreven. Spreker hoopt dat het boek voor ons leeft. Ruth luisterde met het hart. Dat van belang. Ruth ging in Bethlehem niet denken: ik weet het wel, er is voor mij geestelijk niets meer te leren.

Toen Naomi van Boaz vertelde aan Ruth ging Boaz voor haar leven. Naomi sprak van hem als de lossen, door wien het bezit terug kan komen, ook tot een huwelijk en kindervreugde. Het geslacht zou niet ten einde zijn. Dat heeft de Heere gegeven. Ruth luisterde. Ze doet wat Naomi zegt. Boaz informeert. Ruth antwoordt: breid dan uw vleugel uit over uw dienstmaagd, want gij zijt de lossen.

Er zijn twee zaken die onjuist zijn: ten eerste, dat men dadelijk het oog richt op het kruis en zegt: je hebt alleen maar te geloven; ten tweede, dat men genoeg heeft aan wat men meent te hebben en zo een afwachtende houding aanneemt. Gods Woord geeft het anders aan, de lijn van het komen van Ruth tot Boaz. Boaz had een voorname plaats in het leven van Ruth. Al was Boaz arbeider geweest en geen rijke landbouwer was Ruth toch tot hem gegaan.

Wat is ons hoogste verlangen?

Ruth gaat heen in de overtuiging dat ze niet beschaamd zal worden.

Spreker hoopt dat velen door prediking en pastoraat mogen gaan naar de meerdere Boaz.

Boaz stuurt Ruth niet weg. Kan ze nu kleine gedachten van hem hebben? Ze zegt: ik ben een vreemde. Ze kwam met lege handen tot Boaz. Daarom sprak ze: breid uw vleugel....

Boaz belooft: al wat gij gezegd hebt zal ik doen. Dan is het de tijd om de Heere te laten werken.

De huwelijksdag breekt aan. Er komt een leven met Boaz.

Het was een treffend slotwoord. Ds. Tanis ging voor in dankgebed, liet zingen Psalm 138:3 en 4 en wenste allen Gods zegen toe.

De schare verliet het grote kerkgebouw. Er waren er die nog wat bleven napraten, maar na verloop van tijd waren allen huiswaarts gekeerd. De boekhandelaar had goede zaken gedaan. De dochter van ds. Tanis had heel wat Roemeense goederen verkocht.

Er heerste een goede sfeer van saamhorigheid. We hebben zelf kinderen des Heeren ontmoet uit eigen kerken maar ook uit de Hervormde kerk, de Gereformeerde Gemeenten en de Gereformeerden Gemeenten in Nederland. Kerkmuren vallen weg. Er is

slechts één Kerk. De Heere bindt samen. Daardoor is er een geestelijke gemeenschap, die eens volkomen zal zijn. We hoorden van sommigen voor wie het gesprokene tot zegen was. De Heere heeft het wel gemaakt.

B.

N.B. Een woord van dank aan de kerkeraad, die elke keer weer het mooie kerkgebouw beschikbaar stelt is wel op zijn plaats. Dat geldt ook de kosten en zijn trouwe hulpen, die er voor zorgen dat de bezoekers voorzien worden van koffie enz.

B.

Nederlandse Geloofsbelijdenis

36.

Dit heilig geloof niet ledig...

Even een terugblik. We waren gebleven bij de eerste zin van artikel 24. Het waarachtig geloof wederbaart, maakt tot een nieuwe mens...doet hem leven in een nieuw leven...maakt hem vrij van de slavernij der zonde. Zo begint dus de belijdenis van "de heiligmaking en de goede werken".

Wat houdt het veel in. Niet anders dan een nameloos wonder! Tevoren was er het oude leven van-God-af. Nu is er voor degenen, die uit de duisternis getrokken zijn, een nieuw leven. De wissel is omgezet, de levensstroom gaat in een andere richting. Het is er alleen door de almachtige genade van de Heilige Geest, Die én het geloof werkt én het loven vernieuwt.

Wie hier goed leest, zal ook verstaan dat onze belijdenis niet van een heiligmaking weet, die in dit leven al volmaakt is. Die nieuwe mens houdt zijn oude bestaan, dat altijd de andere kant uit wil. Er blijft in de heiligmaking de strijd tussen de oude en de nieuwe mens tot het laatste toe.

In de tijd van de reformatie waren er allerlei secten, die "antinomiaans" van beginsel waren. Dat wil zeggen dat ze de Wet des Heeren als zege der dankbaarheid in het leven van Gods kinderen ontkenden. Christus heeft alle zonde weggenomen. De Wet is voorbij voor degenen, die in Hem geloven. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen het bevrijd zijn van de vloek der wet en het in die vrijheid leven en wandelen naar de Wet. Luther en Calvijn hebben van zulke secten met dat beginsel geweten. Ze hebben ook van de grote schade geweten, die zulke dromerijen in de praktijk aanbrengen. Vooral Luther heeft ze zo goed gete-

kend: "zo vaak ze over de zonde horen spreken glimlachen zij, alsof er over iets vreemds gesproken wordt" en "voorwaar, ik geloof niet, dat deze antinomianen zo heilig zijn, dat ik hun mijn echtgenote Catharine of mijn dochter zou durven toevertrouwen". Het kan geen kwaad in onze tijd daarnaar te luisteren. Ik zeg niet dat iedere "volmaaktsdrijver" hetzelfde leert of dezelfde praktijk heeft, toch..het is opmerkelijk dat bij meerdere "evangelische" richtingen die twee samengaan; geen wet meer voor die geloven en een gemakkelijk leven!

Ziet onze belijdenis zegt niet, dat het waarachtig geloof vrij van de zonde maakt, maar "vrij van de slavernij der zonde"!

Nadere uitwerking

We gaan nu verder met een nadere uitwerking van de eerste zin van artikel 24: "Daarom is het zo ver van daar, dat dit rechtvaardigend geloof de mensen zou doen verkouden in een vroom en heilig leven, dat zij daarentegen zonder dezelve nimmermeer iets doen zullen uit liefde tot God, maar alleen uit liefde tot zichzelf, en uit vrees van verdoemd te worden. Zo is het dan onmogelijk, dat dit heilig geloof ledig zij in de mens; aangezien wij niet spreken van een ijdel geloof, maar van zulk een, hetwelk de Schrift noemt "een geloof, dat door de liefde werkt". Galaten 5:6, dat de mens beweegt om zich te oefenen in de werken, die God in Zijn Woord geboden heeft; welke werken, als zij voortkomen uit de goede wortel des geloofs, goed en bij God aangenaam zijn, overmits zij allen door genade geheiligt zijn".

Eerst zal het goed zijn, de eerste zin wat

nader te verklaren. "...dat dit rechtvaardigend geloof de mensen zou doen verkouden in een vroom en heilig leven..". Dit zal niet gelijk verstaan worden. Eenvoudig weergegeven betekent het "dat dit rechtvaardigend geloof de mensen niet lauw, niet koud maakt voor een vroom en heilig leven".

Dán zal het ook gelijk begrepen worden dat het in dit gedeelte erom gaat, dat het rechtvaardigend geloof niet zonder vrucht kan blijven. Het behoort tot de aard van dat geloof, dat het openbaar komt in een nieuw leven. Het is onmogelijk, dat dit heilig geloof ledig zij in de mens. Zo spreekt het Woord des Heeren: "Ik ben de ware wijnstok, en gij de ranken; die in Mij blijft en Ik in hem, die draagt veel vrucht; want zonder Mij kunt gij niets doen".

Zo komt het openbaar in het leven van Gods kinderen, al is het met duizend gebreken, struikelingen, enz. Het is er, wat God werkt en wat God bedoelt!

Hier is overeenkomst met de Heidelbergse Catechismus, Zondag 24, zoals we het ook verder in dit artikel zullen opmerken. Op een eigen manier wordt hier beleden wat vraag en antwoord 64 zegt: "Maar maakt deze leer niet zorgeloze en goddeloze mensen? Neen zij, want het is onmogelijk dat zo wie Christus door een waarachtig geloof ingeplant is, niet zou voortbrengen vruchten der dankbaarheid".

Zonder geloof geen heiligmaking

Eigenlijk wordt hier twee maal een onmogelijkheid gesteld. Onmogelijk het ware geloof zonder heiligmaking. Maar dan ook: onmogelijk de ware heiligmaking zonder dat geloof. Artikel 24 drukt zich zeer sterk uit om de onmisbaarheid van het geloof hier te onderstrepen. Nimmermeer iets tot Gods eer buiten dat geloof! Wie dit geloof mist, doet het uit liefde tot zichzelf en uit vrees voor de straf, van verdoemd te worden. De drijfveer van de liefde tot God ontbreekt.

Het is een zaak, die een mens buiten genade niet gemakkelijk toegeeft. Alle godsdienst, waarin de wortel des geloofs gemist wordt, heeft geen wezenlijke vrucht. Er kan ook een ernstig leven zijn uit slaafse vrees zonder meer, dat toch geen waarde heeft voor God. De kracht van het wandelen in heiligmaking wordt alleen gekend in de weg des geloofs. Die kent de levensband aan Christus, in Wie alleen de heiligmaking geschonken is. Uiteraard betekent dit niet dat er

daarom nooit vrees is in het leven van Gods kinderen om veroemd te worden. Sommigen willen dit uit dit artikel afleiden. 't Gaat hier echter om het geloof en de heiligmaking en daarin wordt het door-het-geloof-alleen onderstreept. Die vrees is niet je wortel, maar daarom die vrees toch niet vreemd, als Gods Geest het hart ontdekt. Alleen gaat het een ontdekt zondaar dan ten diepste niet om dan het verloren-gaan maar om God. Het is bij een waar kind van God geen zelf-behagen in zelfmedelijden maar zelf-mishagen. Daarom blijft het tot God in Christus uit.

Geloof én geloof!

Onze belijdenis begrenst de heiligmaking nog op een andere manier. Het stelt hier het ijdele geloof tegenover het geloof, dat door de liefde werkt. We kunnen hier denken aan de brief van Jacobus. Hij vermaant tot de goede werken als vruchten van het ware geloof. Het moet blijken in het leven. "Wat nuttigheid is het, mijn broeders, indien iemand zegt, dat hij het geloof heeft en heeft de werken niet? Kan dat geloof hem zalig maken?" Het gaat daar duidelijk om het énkél zeggen: het blijkt immers dat deze broeder het niet doet, hij ontfermt zich niet over de ellendige, die naakt is en geen voedsel heeft. Zo komt dat geloof als dood uit; als ijdel, zonder inhoud, leeg.

Het gaat om het geloof, dat door de liefde werkt! Zo wordt het rechtvaardigend geloof in Gods Woord genoemd: Galaten 5:6 "want in Christus Jezus heeft noch besnijdenis enige kracht noch voorhuid, maar het geloof door de liefde werkende..". Het is een veelbesproken tekst rond het reformatorisch belijden. Men heeft het namelijk wel voorgesteld alsof Paulus in deze tekst zou willen zeggen, dat de liefde voorwaarde is voor het geloof. Zo zou de liefde verdienstelijk worden tot rechtvaardiging. daar gaat het Paulus echter geenszins om in het verband.

Als er één brief is, waarin uitkomt dat God rechtvaardigt uit enkele genade door het geloof, dan toch zeker wel de brief aan de Galaten! De apostel laat echter zien dat het geloof niet zonder vrucht kan blijven. Door de Heilige Geest is het een levend geloof, dat vruchten draagt door de liefde. In die liefde komt dat geloof uit. Aan die liefde wordt dat geloof herkend. Zo spreekt artikel 24 onderscheidend

van het geloof. Moet het ons niet tot een toetssteen zijn? Zonder vrucht betekent: een ijdel geloof, een geloof zonder het echte leven des Geestes!

Goede werken

Wie dit gedeelte nauwkeurig leest kan hier vernemen wat de rechte goede werken zijn. We weten uit de Heidelbergse Catechismus hoe daar de goede werken omschreven worden in Zondag 33, de Zondag der bekering, v. en antw. 91: "Maar wat zijn goede werken? Alleen die uit een waar geloof, naar de Wet Gods, alleen Hem ter ere geschieden en niet die op ons goed-dunken of op menseninzetting gegrond zijn".

Hier in artikel 24 vinden we niet die gemakkelijk te onthouden omschrijving, maar kunnen we toch hetzelfde opmerken. Het zegt ook dat de goede werken voortkomen "uit de goede wortel des geloofs". Die alleen zijn goed en bij God aangenaam. Dan wordt ook beleden, dat de goede werken naar Gods Wet geschieden. Er wordt namelijk gezegd dat het geloof de mens beweegt om zich te oefenen in de werken, die God in Zijn Woord geboden heeft. Het ware geloof wordt werkzaam gemaakt in de liefde. In afhankelijkheid van de Heere is er een

lust om te luisteren naar Gods Woord, naar Zijn geboden: wat de Heere bevolen heeft! Er is een vermaak in de Wet Gods naar de nieuwe mens. Dat komt uit in het leven, in het wandelen naar Gods inzettingen. Het betekent ook tegelijk dat het niet gaat om wat mensen geboden hebben of wat wijzelf voor geboden achten. Een mens is arglistig en probeert zelf uit te maken wat de Heere behaagt. Maar het geloof dat door de liefde werkt is aan God, aan Zijn Woord gebonden. Tenslotte komt hier ook uit dat een goed werk het alleen is als het Gods eer op het oog heeft. We hebben het al gezien dat dit gedeelte sprak van de liefde tot God. Die liefde heeft alleen de eer van God op het oog.

Bij God aangenaam..!

De goede werken bij God aangenaam. Het is het mogelijk? Juist omdat het geloof de wortel is! Zo kunnen we nooit over de goede werken spreken buiten Christus om. Het geloof is de levensband uit en aan de Christus. Uit Hem komt alle vrucht. Door Hem, Zijn verdienste, worden de goede werken aangenaam bij God. Hij is het daarom temeer waard dat de vruchten in goede werken openbaar komen.

D. Slagboom.

Een werker in stilte

1.

Dit jaar zal, indien de Heere het wil, het honderdjarig voortbestaan van onze kerken herdacht worden. In die tijd hebben velen de kerken mogen dienen. Dienen plaatselijk, maar ook landelijk. Wanneer we denken aan het laatste, dan komen bijzonder voor de aandacht de professoren, of docenten zoals ze vroeger genoemd werden. Onder de overledenen zijn er, die na de oorlog nog konden werken en in de kerken voorgingen. Onder hen nam Prof. L.H. v.d. Meiden een eigen plaats in. Hij was een man in de schaduw. Hij stond wat verscholen achter de professoren van der Schuit en Wisse. Wie hem gekend heeft, weet van zijn vroomheid en trouw. In gebondenheid aan Gods Woord en gedreven door de liefde heeft hij gewoekerd met de gaven, die de Heere hem heeft gegeven. Daar prof. v.d. Meiden ook één van mijn leermeesters geweest is, wil ik in enkele artikelen wat van hem doorgeven. Het kan tot lering en tot bezinning zijn. Misschien tot opscherping, want tijden

kunnen veranderen, maar het werk van de Heere niet.

Zeker mogen we de veelzijdigheid en veelkleurigheid van het werk Gods niet uit het oog verliezen, maar er zijn delen van het onderwijs, waarin Gods kinderen elkaar kunnen herkennen. In het belijden van de kerk, denk aan de bekende formulieren, wordt ons dit duidelijk aangegeven. De praktijk der godzaligheid vinden we daarin getekend.

Nu van die praktijk der godzaligheid was Leendert Huibert van der Meiden geen vreemdeling. In het jaar 1882, 20 april, werd hij te Hazerswoude geboren. Toen hij nog zeer jong was, verhuisden zijn ouders naar Loosduinen. Het gein Van der Meiden was godsdienstig, maar niet positief gereformeerd. De ouders hadden hun oudste zoon voor de bouwkunde bestemd.

De wil en weg van de Heere was anders. De Heere had een andere levensbestemming voor hem, nl. werk

in Zijn koninkrijk. Toen hij 20 jaar was ging het geestelijk leven bijzonder voor hem leven. Op een zondagmiddag ging v.d. Meiden naar de zolder van het huis, daar lagen nogal wat boeken van zijn vader. Hij nam mee een prekenbundel van Jod. Lodensteyn. Daarin lezend werd hij gegrepen door een preek over Ezech. 37:8b: "maar er was geen geest in hen". Diep sloeg dit woord in in zijn leven. Hij zag zijn eigen werkelijkheid en die werkelijkheid gaf hem werkzaamheden, maar leidde ook toe de behoefte aan geestelijk onderwijs. Naar zijn overtuiging werd dat onderwijs gegeven door de prediking. Nu, ds. J. Wisse Czn, die toen in Den Haag stond, werd zijn geestelijke leermeester. Het heil Gods in Christus ging voor hem leven en in hem werken. Toen hij 22 jaar oud was riep de Heere hem tot het ambt van dienaar des Woords. Hij werd toegelaten tot de Theol. School van de Christ. Geref. kerken, toen te Rijswijk Z-H. In 1912 werd hij beroepbaar gesteld. Tot 1937 heeft hij een gemeente gediend als predikant. Vijf jaar te Enschede, tien jaar te Dordrecht en elf jaar te Den Haag.

Van Enschede schrijft hij, in de kleine levensschets die we van hem bezitten: Enschede! Wat een herinneringen!

Wij vermelden niets over wat wij deden. Tot roem van Gods genade mogen wij zeggen, dat de Heere het werk zegende. Niet zonder strijd hebben wij er gewerkt. Wij weten dat de Heere zondaren en zondaresen gemaakt heeft tot levende getuigen en dat Gods kinderen gezegend werden. De Heere toonde ook dat Hij wist waar wij woonden.

Op 28 januari 1917 preekten wij afscheid over Deut. 32:4a en Lukas 17:10 middelste gedeelte. Wij moesten naar Dordrecht. Intrede daar werd gedaan met Psalm 45:4, 5 en 6. "Gord uw zwaard aan de heup, o Held! Uw majesteit en Uw heerlijkheid. En rijd voorspoediglijk in Uw heerlijkheid op het woord der waarheid en rechtvaardige zachtmoedigheid en Uw rechterhand zal U vreselijke dingen leren.

Uw pijlen zijn scherp; volken zullen onder U vallen, zij treffen in het hart van des Konings vijanden".

Over Dordt schrijft hij: "Heel veel zou te vertellen zijn over wat te Dordrecht beleefd is. De Heere heeft veel zegen geschonken. Dat is het voornaamste. De intrepreek werd reeds door Hem gebruikt om een zondares op de levensweg te brengen. Gezegnende

tijden mochten wij beleven. Zelf werden wij ook nader onderwezen door de Heere. Hij was goed voor ons. Hij gaf ons, mijn vrouw en mij, ondersteunende genade, toen Hij ons oudste zoontje tot Zich riep. Bijna vier jaar oud. Maar vroege Godsvrucht openbaarde duidelijk. De Heere nam hem vroeg weg, omdat Hij iets goeds in het jonge hart gelegd had".

In 1938 moest hij de kansel verwisselen voor de kathedraal. Hij werd in dat jaar hoogleraar aan de Theol. School te Apeldoorn. Hij werd betrokken bij de opleiding van studenten tot het predik-

ambt. Tot 1953 is hij hoogleraar gebleven.

In de afscheidsdienst te Den Haag werd geprekeerd over dezelfde tekst als in Enschede, Deut. 32:4a: "Hij is de Rotssteen, Wiens werk volkomen is" en Lukas 17:10m: "Wij zijn onnutte dienstknechten".

Onder de titel "volkomen werken en onnutte knechten" is deze preek in augustus 1938 verschenen. Op dringend verzoek is dat gebeurd.

De volgende keer geven we u enkele passages van deze preek door.

Ds. M.C. Tanis.

Na honderd jaren

3.

Vlak na de doleantie in 1886 stelden de Dolerenden zich scherp op tegenover de Chr. Gereformeerden. Maar toen hun pogingen om de Hervormde Kerk te herstellen te vergeefs bleken te zijn, veranderde hun houding. Er werden al spoedig voorstellen tot vereniging gedaan tussen de Ned. Geref. Kerk en de Chr. Geref. Kerk. Zo werd er in 1887 een samenspreking gehouden tussen de hoogleraren van Kampen en Amsterdam over een vereniging tussen de Ned. Geref. Kerk en de Chr. Geref. Kerk. Daarna is op meerdere synodale vergaderingen over een vereniging gesproken. Eerst vond het spreken over vereniging niet veel weerklank bij de Chr. Gereformeerden. Aanvankelijk werd een afwijzende houding aangenomen. Maar langzamerhand kwamen er meer voorstanders van een vereniging tussen beide kerken. Die beoogde vereniging is inderdaad tot stand gekomen. Vooraf is meer dan eens op kerkelijke vergaderingen over de wederzijdse voorwaarden gesproken. De vereniging werd werkelijkheid op de synode te Amsterdam 17 juni 1892.

Men was echter van de zijde van de Chr. Gereformeerden over het algemeen niet met de vereniging ingenomen. In de plaatselijke gemeenten was er tevoren al roering en het werd gaandeweg duidelijker dat niet alle leden der Christ. Geref. Kerk zouden bewilligen in een vereniging op de toenmaals vastgestelde voorwaarden. Niet omdat zij tegen verenigen waren, maar zij waren tegen deze manier van verenigen. Zij voelden dat dit een compromis en geen vereniging was. En toch werd de vereniging op een formalistische basis doorgezet. In 1892

kwamen de beide groeperingen in generale synode bijeen te Amsterdam. Het vooropgezette doel was: Verenigen ten koste van alles.

Dat niet ieder gerust was op de gang van zaken blijkt wel hieruit dat reeds op de synode van Amsterdam een bezwaarschrift inkwam tegen de vereniging, door ongeveer 700 leden ondertekend. Onder hen waren vier predikanten, nl. ds. Wisse, ds. van Lingen, ds. Wessels en ds. Jonkman. We geven dit bezwaarschrift in de hedendaagse spelling weer:

BEZWAARSCHRIFT

Aan de eerwaarde synode der Christ. Geref. Kerk in Nederland vergaderd te Amsterdam, den 2den juni en volgende dagen.

Eerwaarde Vaders en Broeders in onzen Heere Jezus Christus!

De ondergetekenden, predikanten, kerkeraadsleden en lidmaten van verschillende gemeenten der Christ. Geref. Kerk in Nederland, nemen bij dezen de vrijheid tot uw eerwaarde vergadering te komen met een ernstig bezwaar.

Met belangstelling is door ons kennis genomen van de veelvuldige onderhandelingen, die op achtereenvolgende synodale vergaderingen gevoerd zijn met de kerken in doleantie; en wij vergissen ons immers niet, als wij het hoofddoel van uw tegenwoordig samenzijn achten te wezen de bevestiging van de voorlopige gesloten vereniging op de voorwaarden, die te Leeuwarden vastgesteld en te 's Gravenhage door uw deputaten verklaard zijn.

Tegen die vereniging, op dit tijdstip en

volgens deze voorwaarden, richt zich juist met alle aandrang onze bede. Het heil der gemeenten, het ongeschonden bewaren van het beginsel der Afscheiding, het recht der afzonderlijke gemeenten om over haar vereniging met andere te beslissen, de vreze voor scheuring in eigen boezem, dringt ons uw vergadering met alle bescheidenheid, maar daarom met niet minder klem, te verzoeken: broeders! sluit thans nog niet definitief de door zovelen gevreesde vereniging. Vergunt ons enkele onzer bezwaren in uw midden neer te leggen.

a. Nooit is den kerkeraden verzocht of opgedragen, de vergadering van manslidmaten in de gemeente op te roepen, ten einde al of niet toe te stemmen in de voorwaarden van Leeuwarden en de verklaring, daarvan gegeven, hetgeen toch het onvervreemdbaar recht der gemeente mag gerekend worden, omdat de vereniging alle gemeenten met de kerken in doleantie samenbindt. Wij achten daardoor de rechten der gemeente verkort.

b. In de strijd der laatste jaren bleken de beginselen van Afscheiding en Doleantie met elkander in strijd, vooral in de beschouwing van de Herv. Kerk. Indien dan niet een der twee beginselen in de verenigde kerken aan het andere zal opgeofferd worden, waarvan kan hun samenvoeging dan anders oorzaak zijn dan van twist en eindeloze verwarring?

c. Bezwaarlijk valt het ons, broeders! om voetstoots alle kerken in Doleantie, hoe ook ontstaan, zonder enig onderscheid voor "zuivere geref. kerken naar belijdenis en kerkorde" te erkennen, ja, zelfs te erkennen al haar lidmaten, die zonder enig kerkelijk onderzoek zich in het duplicaatboek lieten inschrijven.

d. Een ander bezwaar is niet ons geringste. Het is onze vaste overtuiging, dat de wederkerige liefde, die toch bij elk huwelijk, ook bij dat van deze kerkengroepen, een allereerste vereiste is, maar al te veel wordt gemist, en zodanig huwelijk noodwendig bron van betreurenswaardige verwarring en tweedracht zal worden.

e. En eindelijk is het ons een overwegend bezwaar voor gereformeerd te erkennen, wat door voorgangers der dolerende kerken in de laatste tijd in het publiek is uitgesproken en geleerd omtrent wedergeboorte en de Heilige Doop.

Wij achten het overbodig dit nader te ontwikkelen. Om zelfs de schijn te vermijden, dat het ons om personen te treffen te doen zou zijn, noemen wij geen namen.

Er is in 't publiek genoeg over geschreven, dat u niet onbekend kan zijn.

Wij bidden u, broeders! neemt onze bezwaren in ernstige overweging, voordat het te laat is, en geeft aan onze bede gehoor. Sluit thans nog niet de door zovelen gevreesde vereniging; geeft althans vooraf alle gemeenten de gelegenheid zich openbaar uit te spreken.

Gods Geest besture uw vergadering in al haar handelingen, tot heil en eenheid der Gemeente Gods en tot eer van Zijn Naam!

Kort samengevat komen de bezwaren

Willem Bilderdijk

4.

10. Van stoïcijns tot bevindelijk Christendom

In dit hoofdstuk beschrijft Van der Zwaag hoe er verandering in de godsdienstige opvattingen van Bilderdijk kwam.

Uit een brief aan Wiselius blijkt dat Bilderdijk alles wat boven de grote denkebeelden van mensendeugd, van verstandelijke godsdienst uitkwam beschouwde als mystieke geestdrijverij, maar ook dat God hem een hart voor hoger wereld gegeven had. "Ik verfoeide weldra mijn hoogmoed, die bij onderzoek van mijzelf mij bevond te beheersen en erkende den duivel, die zich in alle maskers vermomt, ja, ik benijdde den afschuwelijksten booswicht, die aan zijns Verlossers voeten schreien mag." Zo schrijft Bilderdijk zelf.

Inzonderheid de elfjarige periode van ballingschap is in het algemeen voor Bilderdijk niet ongezegd geweest. Bilderdijk heeft later nog veel geestelijke strijd gekend. Hij dichtte zelf:

*Wat bleef, wat rest er meer,
Beschikker van ons leven?*

*Ik onderging den doem, my eenmaal
voorgescreven.*

*Ik wierd, ik zag het licht, ik lee
en ging voorby!*

*Reeds sleet mijn kluister door;
verlos, en maak mij vrij.*

Bilderdijk heeft nooit geloofsbelijdenis afgelegd. Hij heeft veel geestelijke

tegen de voorgestelde manier van vereniging hierop neer:

1. De plaatselijke gemeenten, de manslidmaten, zijn niet gekend in de zaak van de vereniging.

2. Het beginsel van de Doleantie is in strijd met het beginsel van de Afscheiding in de verhouding met de Hervormde Kerk.

3. Niet alle kerken van de Doleantie kunnen zonder nader onderzoek als zuivere gereformeerde kerken naar belijdenis en kerkorde erkend worden. Dit geldt ook de lidmaten persoonlijk.

4. Het ontbreekt aan wederzijdse liefde, wat bron van verwarring en tweedracht zal worden.

5. Bij sommige voorgangers waren ongereformeerde leringen en voorstellingen openbaar geworden.

Ds. A. van Heteren.

strijd moeten doormaken, zoals Van der Zwaag laat zien.

11. Bilderdijks leven- en wereld-beschouwing

Volgens Van der Zwaag worden Bilderdijks levens- en wereld-beschouwing, zijn visie op kerk, staat en historie in sterke mate bepaald door de revolutionaire ontwikkeling van zijn tijd.

Het omwentelingsjaar 1795 betekende ook een tragische breuklijn in het leven van Bilderdijk. Zijn levensloop was nauw met de revolutionaire ontwikkeling tijdens de overgang van de 18e naar de 19e eeuw verweven.

Van der Zwaag laat ons zien welk standpunt Bilderdijk ten aanzien van de kerk innam. Deze was er innerlijk van overtuigd dat naast de gereformeerde religie geen andere godsdienst bestaansrecht had. Hij keerde zich scherp tegen zowel remonstranten als rooms-katholieken. Bilderdijk kende de mens geen medezeggenschap toe in het stuk van zalig worden. Zijn onvoorwaardelijk geloof in het onfeilbare gezag van de Heilige Schrift hield ook weer nauw verband met zijn geloof in Gods bijzondere voorzienigheid, zoals die talloze malen in zijn leven en werken tot uitdrukking komt.

Wat poogt ge, o trotsche Menschenwaan,

De pijlen van het lot te ontgaan?

Gods hand heeft selv' den boog gericht;

Geen schild van voorzorg weert den schicht.

Bilderdijk koesterde ten aanzien van de handhaving van de ware leer en het herstel der kerk gerechtvaardigde verwachtingen van de nieuwe koning Willem I. Men kan bij Bilderdijk niet terecht voor de volkssouvereiniteit, de emancipatie van de vrouw of de autoriteit van het kind.

De oorsprong van alle recht is het bevel Gods.

De vorstelijke macht is een uitbreiding van het vaderlijk gezag; aan beide moet men zich uit gehoorzaamheid aan God onderwerpen.

Bilderdijks absolutistisch, monarchale opvatting kan niet worden los gezien van zijn persoonlijke levenservaring. De leer van de volkssouvereiniteit en die van de wilsvrijheid betitelt Bilderdijk als gruwelleer.

Zijn beoordeling van Kerk en Staat dient mede te worden gezien in het licht van zijn historiebeschouwing. In de gebeurtenissen dient men vooral de voorafschaduwingen en voorbereidselen te zien van het koninkrijk Gods. Op de wederkomst van Christus is heel de historie gericht, ook die van het vaderland.

Van der Zwaag heeft veel waardering voor Bilderdijk als historicus, maar wijst ook op zwakke punten in zijn geschiedschrijving.

Bilderdijk had ook zijn mening over de wederkomst van Christus, maar zijn gedachten worden niet door allen op dezelfde wijze geïnterpreteerd.

Men heeft over Bilderdijk, zijn gedichten, opstellen en brieven met waardering geschreven. Er is een eenheid van gedachten.

Het ging Bilderdijk er om de toegang tot de goddelijke wereld te ontsluiten.

12. Willem Bilderdijk, vader van het Réveil

Zo wordt Bilderdijk genoemd. Willem de Clercq was een van de eersten, die op voorspraak van zijn zielevriend Da Costa de dichter zo heeft aangeduid.

Na de Franse tijd en de val van het Napoleontische keizerrijk kwam er in ons werelddeel een Réveil.

Dit manifesteerde zich in ontwakings- en verdieping van het geloofsleven, intensivering van de huisgodsdienst, van internationale geestelijke contacten en missionaire activiteiten.

Dr. C. Smits constateert, dat de ontwikkeling van het Nederlandse Réveil niet kan worden gezien zonder het

optreden van Bilderdijk te noemen. Van der Zwaag gaat dit verder na.

Bilderdijk wordt door sommigen in discrediet gebracht. Inzonderheid zijn min of meer vastgelopen eerste huwelijk en zijn tweede - aanvankelijk onwettig - huwelijk zijn hierbij dankbare objecten geweest.

Van der Zwaag neemt het met anderen toch voor Bilderdijks rechtzinnigheid op.

De invloed van Bilderdijk was groot. De overgang van Da Costa en Capadose tot het Christendom trokken algemeen de aandacht.

Van der Zwaag wijst er verder op dat als wij de grote dichter in zijn zieleleven beter willen leren kennen, we gebruik dienen te maken van de vijf delen "Brieven" die na de dood van Bilderdijk zijn gepubliceerd.

We zouden uit dit hoofdstuk uitvoerig kunnen citeren, maar het is beter het bij het bovenstaande te laten.

De schrijver van dit boek biedt ons veel om te laten zien, dat Bilderdijk een man was met gebreken, maar in wie de Heere Zijn genade had verheerlijkt.

"Bilderdijk", aldus Van der Zwaag, "was een man van grote tegenstrijdigheden. Maar met de "dompers" en de "duisterlingen" van zijn tijd onderschreef hij de gehate canons van Dordt.

Hij, de geniale geleerde, voelde zich nauw verbonden aan de armen en eenvoudigen van geest. In al zijn beproevingen boog hij zijn hoofd en hart onder de kastijdende hand Gods. Zijn vrienden,

die door zijn onderwijs waren gezegend, beminden hem als hun geestelijke vader. "Wikkel hem dus in de breede plooien uwer liefde, dien man der tegenstrijdigheden", adviseerde Allard Pierson. En Wap besloot: "Alléén God beslis en oordeel. - Die zonder zonde is, werpe op zijn evennaaste de eerste steen..

Het kan niet worden ontkend dat de hartgrondige afkeer, die Bilderdijk steeds heeft gekoesterd tegen de autonomie van de mens, opkwam uit het diepe besef, dat alleen in de alwijze God de volkomenheid van alle deugden en de bron ligt van alle heil en zaligheid."

Van der Zwaag eindigt zijn gedegen studie met het slot van een gedicht van Bilderdijk:

*Gy, die gevallen redt, en
opheft, uit genade,
Verzoent, en heiligt - God!
ô Sla het diep verval der gruweltijden gade!
Zie neêr op 't menschelek lot.
Keer, keer Verlosser, keer! verkort dees jammerdagen,
Eer alles buigt en stort!
Omhein des afgronds rand met onweêrstaandre slagen,
Eer 't al verzwolgen wordt!
Verdelg des Satans stoel, herstel Uw Rijk op aarde,
Het Rijk van Recht en Vreê;
En werp den schandzuil om dier valsche menschenwaarde,
Des Afgronds krijgstrofeê!*

B.

De troost der verkiezing

4.

(naar aanleiding van het gelijknamige boek van ds. L. Vroegindewij)

In één van de vorige artikelen somde ik de vijf hoofdpunten van de gereformeerde leer op. Aan de hand daarvan zouden we de driedelige bundel van ds. Vroegindewij globaal willen doornemen. De "five points of Calvinism" zoals ze in het Engels genoemd worden, corresponderen namelijk geheel met de doorgaande lijn in de Dordtse Leerregels. Ik noem ze nog eens met een enkel trefwoord: totale verdorvenheid (1), onvoorwaardelijke verkiezing (2), persoonlijke verzoening (3), onwederstandelijke roeping (4), en volharding der heiligen (5). Nu dus over het eerste punt.

De totale verdorvenheid

Boven hoofdstuk III/IV van de Leerregels staat als opschrift genoteerd "Van des mensen verdorvenheid en bekering tot God en de manier van deze". De totale verdorvenheid van de mens door zijn diepe val is een kenmerkend en heel gewichtig stuk binnen de reformatorische belijdenis. Met deze verdorvenheid en de daaruit vloeiende toorn Gods hebben de Reformatoren geworsteld. Het gevoelen en beleven van de totale schuld en de algehele verdorvenheid maakte voor een man als Luther de vraag steeds klemmender: "hoe krijg ik een genadig God?" De vraag naar een genadig God voor een goddeloos mens was geen theoretische maar één die een centrale plaats had in de werkelijkheid van zijn

leven voor Gods aangezicht. Hoe komt een schuldig mensenkind met God verzoend? Of met de smeekbede van de boetvaardige tollenaar: "O God, wees mij de zondaar genadig!"

Door deze bange worsteling is de theologie van de Reformatie gestempeld. De belijdenis van verzoening, rechtvaardiging en bekering heeft als achtergrond de wezenlijke nood van de mens als zondaar. Wij zijn met onze kinderen God kwijt. Moed- en vrijwillig hebben wij ons van Hem vervreemd. Dat is onze zonde en schuld, onze nood en ellende, kortom - onze totale verdorvenheid. Het is geen wonder dat de Leerregels in dit derde hoofdstuk, dat in wezen de toeëigening des heils behandelt, inzet bij schepping en val.

Maar niet alleen voor de belijdenis van de bekering tot God kiezen de Leerregels hun uitgangspunt in de nood en schuld van 's mensen bestaan buiten God. Niet slechts hoofdstuk III/IV begint met een tekening van de mens in zijn verdorven bestaan. Lezen we de Leerregels goed, dan moeten we erkennen dat eigenlijk elk hoofdstuk zijn startpunt daarin neemt. Lees bijvoorbeeld de inzet van de Leerregels in het eerste hoofdstuk. "Aangezien alle mensen in Adam gezondigd hebben, en de vloek en de eeuwige dood zijn schuldig geworden....". De vaders willen ons in dit hoofdstuk onderwijzen over het stuk van de Goddelijke verkiezing en verwerping. Maar daartoe beginnen zij waar ze moeten beginnen, namelijk bij de zonde en de schuld van de mens. Ze zetten hun onderwijs niet in bij de tweede maar bij de eerste Adam - niet op Golgotha maar in het paradijs - niet in de eeuwigheid maar in de tijd. Alle mensen zijn zondaren, allen staan schuldig, allen zijn strafwaardig.

En lezen we vervolgens het begin van hoofdstuk II dan komen we vergelijkbare uitspraken tegen. "Gods gerechtigheid vereist dat onze zonden met tijdelijk een eeuwige straffen (...) gestraft worden...." Dit tweede hoofdstuk handelt over de dood van Christus en de verlossing van de mens door Hem. Maar de opstellers beginnen ook dit keer in het paradijs - bij de zonde en de rechtvaardige straf daarop. De Heere is barmhartig, jawel!, maar hij is ook ten hoogste rechtvaardig; aan die Goddelijke deugd moet genoegdoening worden geschonken. En waar de opstellers tenslotte in hoofdstuk V willen gaan spreken over de bewaring en de volharding der heiligen beginnen

ze wederom - ja inderdaad! - over de zonde te spreken. Nu over het inwonend bederf van Gods volk. Zij zijn weliswaar verlost van de heerschappij en slavernij der zonde, doch "in dit leven niet ganselijk van het vlees en het lichaam der zonde". Ook na bewezen genade blijven zij, om met de apostel Paulus te spreken, "vleselijk en verkocht onder de zonde".

Bijbels uitgangspunt

We zien dus dat de Leerregels telkens weer een grondslag leggen voor wat ze willen belijden. Voor wat ze uitspreken namelijk ten aanzien van de uitverkiezing, de verlossing en verzoening, de bekering en volharding. Welke grondslag? Het getuigenis van Gods Woord over de mens. Dat hij goed geschapen is, maar moedwillig van God afgefallen en nu totaal verdorven en geheel onwillig en onmachtig tot het goede. Ja, de Goddelijke vloek en de eeuwige dood schuldig geworden. Dat zijn geen vleiende woorden. Maar het is de realiteit. En om die verschrikkelijke werkelijkheid gaan de Leerregels niet heen.

Dominee Vroegindewij schroomt niet ook in dezen Schrift en confessie getrouw na te spreken. Hij typeert de inzet van elk hoofdstuk als "een goede grondslag voor hun belijdenis". Temeer daar op dit punt het grote geschil tussen de remonstranten en de Dordtse vaders lag. Over de vrijheid van de menselijke wil ging het ten diepste. De eerstgenoemden hebben, aldus ds. Vroegindewij, nooit geweten hoe groot het gewicht der zonde is. Zij zagen een mens die hijgde naar Gods liefde en die door Gods verwerping uitgesloten werd. Maar de Leerregels zien een vijand van God en Zijn dienst, een mens die hijgt naar de zonde en naar de zelfverheerlijking en de weg naar de hel kiest en die nochtans door Gods wil en kracht gezaligd wordt.

De mens is na zijn diepe val niet in staat niet te zondigen. De vrijheid van de mens bestaat hierin dat hij zeer vrijwillig de zonde doet. Zijn vrije wil is vrije zonde geworden. Wij zijn vrij te doen wat wij willen. Doch wij zijn niet vrij te willen wat wij moesten willen. (...) De Heere Jezus heeft gezegd: "Niemand kan tot Mij komen". Wat is er nodig om tot Christus te komen? Dat wij het willen. Daarom zei de Heere Jezus: "Gij wilt niet!" In de grond is het een niet-kunnen-willen. En dat is een schuldig niet-kunnen. Als er een klein schilfertje van onze eigen wil aan te pas moet komen, blijft ieder mens

verloren. (...) Wanneer alle dominees eens goed wisten uit de Schrift en uit de bevinding door de Heilige Geest dat het onmogelijk is dat er ooit een zondaar tot God wil of kan komen, wat zouden zij allen veel ernstiger preken de vrije genade Gods en de noodzakelijkheid van wedergeboorte en bekering.

Maar de Leerregels willen niet anders spreken dan zó. Omdat de Schrift het niet anders leert. Omdat ook de Geest der overtuiging en overbuiging brengt tot de hartelijke erkenning van deze schuldige werkelijkheid. De HEERE werkt immers niet over de schuld heen. In de lijn van de belijdenis behandelt ds. Vroegindewij in zijn artikelen zijn lezers eerlijk. Hij schetst hun plaats waar ze zich ook in werkelijkheid bevinden. Uit u geen vrucht meer in der eeuwigheid.

Naar zichzelf toe gebogen

De mensvisie van onze vaders was niet optimistisch. Was ook in geen enkel opzicht verdoezelend of toegevend. Nee, de vaders zagen voor zich een hard mens, zoals ieder van nature is. Die harde mens is dood in zonden en misdaden. Hij is een natuurlijk mens die niets verstaat van de dingen die des Geestes Gods zijn. Alleen door een almachtig ingrijpen van Godswege zal hij de werkelijkheid van zijn eigen leven onder ogen gaan zien. De Leerregels spreken over een buigen tot het geloof. Dat is dan een terugbuigen uit de stand waarin de mens door de zondeval gekomen is.

In dit kader herinnert ds. Vroegindewij aan een uitspraak van Luther. Deze legde er namelijk sterk de nadruk op dat het wezen van de zonde bestaat in het "incurvatus-in-se"; de mens is naar-zichzelf-toe-gebogen. Dat betekent dat bij alles wat hem als begeerlijk voorkomt wil gebruiken tot zijn eigen geluk of wat hij daarvoor houdt. De natuurlijke mens zoekt ook wel God, maar om Hem te gebruiken voor eigen plannen en wensen. De mens kent maar één goed, en dat is hijzelf. Het middelpunt van de schepping is het eigen hart en het eigen geluk. Het is de mens in alles om zichzelf begonnen. Onze Catechismus drukt dat uit door te zeggen dat de mens van nature geneigd is God en zijn naaste te haten.

Om dat waarlijk onder ogen te zien - daarvoor is, zo benadrukt ds. Vroegindewij, ontdekking nodig. Maar, zo vervolgt hij, dat is nu precies wat er aan de meeste godsdienstige mensen en aan de meeste theologen van deze tijd ont-

breekt. Dit namelijk wat door Luther wordt genoemd: de experientia Dei, de ondervinding van God, en de ontdekking door de Geest. De mens kan niet kiezen en niet willen, omdat hij zichzelf wil.

Buiten de verlossende genade van God om zal de mens nooit iets anders willen dan zichzelf. En dat tekent zijn totale verdorvenheid.

(wordt vervolgd)

Middelharnis, J.M.J. Kieviet

Rehoboth Christian School

9 APRIL 1992

Geachte Ds. Blom,

We werden bijzonder verrast en zijn zeer dankbaar dat er weer zoveel geld voor de school is binnen gekomen. In januari ontvingen wij via Bewaar Het Pand \$ 9,155 en in maart \$ 6,790; in totaal een bedrag van \$ 15,945. We hadden gehoopt op \$ 10,000 uit Nederland, dus u begrijpt wel dat we hier erg blij mee zijn.

De plannen voor het komende schooljaar zijn nu bijna klaar. Als bestuur onderzoeken we nu de mogelijkheid van het her-introduceren van "grade" 11 in september 1992 en "grade" 12 in 1993. Er zijn voldoende leerkrachten en leerlingen, maar we moeten zien of het financieel verantwoord is. De klassen 11 en 12 kunnen vergeleken worden met de hoogste klassen in HAVO of VWO. Een aantal jaren geleden hadden we ook deze twee hogere klassen, maar moesten weer inkorten vanwege de hoge kosten en een tekort aan leerkrachten en leerlingen. We hopen dat we onder Gods zegen deze klassen er weer bij mogen krijgen, want het wordt er uiteraard niet beter op op de openbare "highschools". Er wordt veelal vanuit een New Age oogpunt les gegeven, om niet te spreken van wetteloosheid op moreel gebied. De Heere geve dat we bij de schriftuurlijk-bevindelijke waarheid mogen blijven. Er wordt helaas van alle kanten aan getornd! Maar anderzijds doet de Heere ook nog in 1992 wonderen, persoonlijk en ook maatschappelijk. We wensen u en uw lezers Gods onmisbare zegen toe. Nogmaals hartelijk dank voor de grote giften.

Met vriendelijke groeten, Rehoboth Christian School of Copetown

Per:

C. Keuning
President

We geven dit door ter kennisgeving van alle gevers en geefsters voor de school van Dundas en Hamilton.

B.

Jaarvergadering V.G.S.

De jaarlijkse algemene vergadering van de Vereniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs (V.G.S.) zal gehouden worden op D.V. zaterdag 2 mei 1992 in het congresgebouw "De Doelen" te Rotterdam. Aanvang 10.15 uur, ontvangst met koffie 9.45 uur.

Het thema van deze jaarvergadering is "De plaats van het eerste vak in het reformatisch voortgezet onderwijs". Dit thema zal worden uitgewerkt door drs. G.J. Capellen, directielid van en leraar godsdienst aan de scho-

lengemeenschap Pieter Zandt te Kampen, wiens referaat als titel heeft "Positiebepaling naar buiten" en door drs. H.G. Leertouwer, leraar godsdienst en maatschappijleer aan de scholengemeenschap Guido de Brès te Rotterdam, wiens referaat als titel heeft "Positiebepaling naar binnen".

Ook vermeldt de agenda verkiezing van bestuursleden. Voor deze vergadering zijn uitgenodigd afgevaardigden en overige leden van de bij de V.G.S. aangesloten schoolbesturen en kerkeraden, zomede onderwijsgevend. Het bestuur hoopt dat velen hun medeleven met het reformatisch onderwijs zullen tonen door van hun belangstelling voor deze vergadering blijk te geven.

Wij willen ons daarbij aansluiten.

B.

Spaanse Evangelische Zending

Op 4 juli 1952 is de acte van oprichting van de stichting Spaanse Evangelische Zending verleden voor notaris J.J. van Heyst te 's Gravenhage. Men is dus ongeveer veertig jaar geleden met deze zending begonnen.

Ter gelegenheid daarvan heeft het bestuur van de stichting een speciaal nummer van zijn maandblad Zending'sbode uitgegeven dat vertelt van het verleden en het heden.

Het begon met de oprichting op 1 juli 1950 van het Comité tot Evangelisatie in Spanje en andere Roomse landen. Daarin was de bekende prof. G. Wisse zeer actief werkzaam. Later werd hij ere-voorzitter van het bestuur van de

stichting. We willen gaarne de aandacht op de arbeid van deze stichting en het jubileum-nummer van haar maandblad wijzen. Daarin staan mooie artikelen, waarin we lezen van de moeilijkheden en de voortgang van deze arbeid en de zegen daarop.

Verder verwijzen we naar de grote advertentie van de Stichting Spaanse Evangelische Zending in het vorige nummer van ons blad, waarin de lezers worden uitgenodigd zich op het maandblad Zending'sbode te abonneren.

Men steunt daardoor de voortgang van deze zendingsarbeid.

B.

Voor de jeugd

Gekakel in het kerkelijke kippenhok

5.

Beste vrienden, jong en oud

We hebben al het een en ander uit het kerkelijk verleden naar boven gehaald. Dat is op zichzelf geen zinloze zaak. "In het verleden ligt het heden en in het nu wat worden zal", zo heeft eens een van Nederlands grootste dichters gezegd. Niemand die het kerkelijke getij zoekt te volgen, zal dit kunnen tegenspreken.

Als ik in het verleden over gekakel heb geschreven en over kippen enz., dan mag u wat mij betreft die vergelijking laten voor wat ze is. Het is een zekere ludieke, dat is speelse manier van schrijven - waarachter de werke-

lijkheid, die toch echt geen spelletje is schuilgaat.

Al hebben we de volgende Generale Synoden niet meegemaakt, de akten zijn wel in ons bezit en die vertellen wel de verdere gang van zaken.

Op de Generale Synode van 1968-1969 is o.a. het stemrecht van de vrouw in de gemeente aan de orde gekomen. Dat is al weer zo'n punt wat de gemoederen in beroering heeft gebracht. Men was er altijd van uitgegaan dat alleen de mannelijke leden stemrecht hadden, als het gaat over de verkiezing van ambtsdragers. De vrouwelijke leden legden zich daarbij neer. Doch waarom mochten de vrouwen eigenlijk niet stemmen? Nu is er verschil tussen een actief kiesrecht en een passief kies-

recht. Misschien dat niet iedereen begrijpt wat dit allemaal betekent. Want het actieve kiesrecht houdt in, dat men wel zijn stem uitbrengen mag, doch dat men zelf niet gekozen kan worden. Dat is het passieve kiesrecht. De tegenstanders - stemmers waren bang, dat als je de vrouw het actieve kiesrecht zou verlenen, dat ze dan ook het passieve zou krijgen, dat ze dus ook gestemd zou kunnen worden, met als gevolg "de vrouw in het ambt". De commissie die deze zaak voorbereiden moest ter bespreking, kwam al weer met een meerderheids- en een minderheidsrapport op tafel. Men was het dus in de commissie over de zaak al weer niet eens. Ds. M.C. Tanis die het minderheidsrapport heeft ondertekend, en daarom ook zal hebben ingeleverd, heeft geargumenteerde bezwaren naar voren gebracht. Het rapport staat in de akta en is het lezen nog waard. Doch, hoe ook, tenslotte moest er weer over worden gestemd, met als gevolg dat de meerderheid vóór stemde, waardoor de vrouw het actieve kiesrecht werd verleend.

De betuiging werd er bij gegeven dat de tegenstemmers nooit bang behoeften te zijn, dat dit het passieve kiesrecht tot gevolg zou hebben. Doch door alle betuigingen werd de vrees daarvoor toch niet geheel weggenomen. De Generale Synode sprak daarom uit dat "bij verkiezing van ambtsdragers door de gemeente ook die wijze van verkiezen gevolgd kan worden waarbij de zusters der gemeente die tot het Heilig Avondmaal zijn toegelaten aan de verkiezing deelnemen". Het werd dus aan de vrijheid van de gemeenten overgelaten. Het besluit was niet verplichtend. Zie verder akta blz. 92.

Een volgend punt wat op diezelfde Generale Synode heeft gediend waren de formulieren, die door verschillende verouderd werden geacht en daarom opnieuw geschreven dienden te worden.

Dit hield ook al weer verband met het vrijgeven van het gebruik van de Nieuwe Vertaling.

Want in de oude formulieren stonden teksten uit de Oude Vertaling.

En als men in de eredienst de Nieuwe Vertaling had ingevoerd, dan paste de Oude Vertaling daar niet meer bij.

Om de tegenstanders - stemmers tegemoet te komen werd er een versie gepresenteerd met twee vertalingen naast elkaar. Wie dan de Oude Vertaling wilde gehandhaafd zien, kon dan de nieuwe formulieren gebruiken met

de Oude Vertalingsteksten, en wie de Nieuwe Vertaling gebruikte kon dan ook de nieuwe formulieren, die korter waren dan de oude, en zeker niet beter m.i., zonder meer lezen. Zo werd geprobeerd een ieder zijn zin te geven. Doch ook dit werkte in de praktijk niet zoals men had gehoopt. Want de conservatieven bleven bij de oude en de progressieven gingen verder. En de afstand werd weer groter.

Wat de formulieren verder betreft lees ik in de akta van de Generale Synode 1971-1972: blz. 71. "Na de discussie besluit de synode..... om de gewijzigde c.q. aangevulde formulieren *vrij te geven* voor gebruik in de Eredienst in de Christelijke gereformeerde kerken....."

Op bovengenoemde Generale Synode (1971-1972) is ook de psalmberijming weer aan de orde gekomen. Want een Nieuwe Vertaling vereiste ook een nieuwe berijming. Ook hier is lang en breed over gediscussieerd met als resultaat weer een de kerken vrij-latend besluit. "De synode spreekt uit geen uitspraak te doen ten aanzien van psalmberijming die moet worden gebruikt.; De kerken er op te wijzen dat het gebruik van een psalmberijming met wijsheid dient te geschieden." Zie akta blz. 123.

't Gevolg is - in de loop der jaren - dat als iemand in een kerk komt waar men de nieuwe berijming zingt, degene die de oude gehandhaafd wil zien, niet mee "kan" of "wil" zingen. En omgekeerd is het precies eender. Men wordt dan ouderwets, om niet te zeggen achterlijk genoemd, door altijd maar vast te willen houden aan het oude. Men mist dan in hun ogen oog voor het nieuwe. Enz., enz.

We gaan weer verder. Neen, het is niet mijn bedoeling om alles op te halen wat er in het verleden allemaal is gepasseerd. Want dat is niet weinig. Na de berijmingskwestie is de gezangenkwestie aan de orde gekomen. Dat speelt ook al jaren, en het eind is daar nog niet van te zien. Daar is vrijheid gegeven om verschillende gezangen te zingen.

Want de psalmen zijn allemaal oud testamentisch.

En wij zijn een nieuw testamentische gemeente en moeten daarom ook nieuw testamentische liederen hebben.

Ondanks de gezangen die toegestaan zijn, gaat men toch weer verder en wordt hier en daar het liedboek al

gebruikt, terwijl door de Generale Synode tot hiertoe, daar nog geen vrijheid voor is gegeven.

Door al deze zaken is er in ons kerkverband een spraakverwarring bezig zich te ontwikkelen, om niet te zeggen dat die er al is. Letterlijk en ook geestelijk verstaat men elkaar niet meer. En al is het dat men nog dezelfde woorden gebruikt, dan geeft een ieder daar toch weer een eigen inhoud aan.

Wie zich nu nog afvraagt hoe het toch komt, dat we zo ver uit elkaar gegroeid zijn binnen hetzelfde kerkverband, die kan uit het verhaalde wel het een en ander besluiten.

Buiten ons kerkverband spreekt men van christelijke gereformeerde besluiten dat zijn halve besluiten. Ze hangen tussen *ja* en *nee* in. Het mag wel. Het kan nog niet. Wees voorzichtig. Loop niet te snel. De lijn moet niet breken. We moeten elkaar vasthouden. Dat laatste kan op zich een goede zaak genoemd worden, doch het resultaat is wel dat een ieder doet, wat goed is in zijne ogen.

Mogelijk zegt of denkt deze of gene: Waar maakt u uzelf eigenlijk druk over? Ik zou ten deze willen zeggen: Stel u gerust. Mijn standpunt is wel bepaald. En dat is ook wel bekend. Doch ik heb altijd mijn kerk nog lief. Of liever: Ik heb dé kerk nog lief.

Want het is niet "mijn" kerk. De kerk is Gods zaak.

En die Kerk ziet er wel wat anders uit dan wij hem bekijken.

In ons verband zouden alle zaken nog te verteren zijn, doch men moet niet vergeten dat wij niet alleen in ons kleine landje kerk zijn. Onze kerk is wel eens genoemd de kerk "tussen de vuren".

En tussen de vuren kan het er warm aan toe gaan. Zeer warm zelfs. Want ter linkerzijde staan de Gereformeerden.

De Nederlands Gereformeerden en de Vrijgemaakte Gereformeerden. Ook een gedeelte van de Nederlandse Hervormde kerk.

En ter rechterzijde staan de Gereformeerde Gemeenten en de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, binnen- en buiten verband. De Oud Gereformeerden en de Vrij Oud Gereformeerden en de Oud Gereformeerden in Nederland.

Het is allemaal niet meer uit elkaar te houden. Want daar komt ook het gekrookte riet nog bij. En ook daar spreekt men al van links en rechts en midden.

Terwijl een bonder mij eens toe-
vertrouwde dat de Gereformeerde
Bond *bont* is.

Er is dus verwarring allerwegen! Daar
wordt overal veel leven gemaakt, doch
werkelijk levendgemaakte mensen
kom je maar weinig tegen.

En dat is een zaak om over te huilen.
Doch voor ditmaal moet ik weer gaan
eindigen.

Misschien de volgende keer nog een
artikel. Alles D.V.

Met hartelijke groeten uw aller
vriend,

Ds. H.C. v.d. Ent.

Boekbesprekingen

Zending tussen woord en daad, door
A.Th. Boone en J. van Ekeris.

Uitgeverij: De Groot Goudriaan, post-
bus 130, 8260 AC Kampen, tel.
05202-92555.

Dit boek is uitgegeven in samen-
werking met Stichting Studie der
Nadere Reformatie. Het bevat twee
hoofdstukken uit de geschiedenis van
gereformeerd piëtisme en zending.

Dr. Chr. Fahner schreef een *Voor-
woord*. Daarin zegt hij o.a. dat binnen
de Stichting Studie der Nadere Refor-
matie een werkgroep actief is, die
onderzoek verricht naar personen, en
hun motieven en handelingen, die
binnen de overwegend piëtistische
beweging van de Nadere Reformatie
met betrekking tot het zendingswerk
een rol speelden. Het verheugt hem als
voorzitter van de werkgroep met dit
boek één van de vruchten van het
onderzoek bij een breder publiek te
kunnen introduceren.

Daarna volgt een belangrijke Inleiding
van A.Th. Boone. Daarin verdedigt hij
de titel van het boek.

Het *eerste* hoofdstuk is van Boone. Het
draagt als opschrift de titel: "**Om een
woesten hoop te brengen tot de
kerck**" en als ondertitel: Een onder-
zoek naar zendingsgedachten in pië-
tistische zeemansvadecums. In dit
hoofdstuk lezen we veel dat van belang
is om een goed inzicht te verkrijgen
over het zendingswerk in die dagen.
Boone schrijft over verschillende per-
sonen en over de zeemansvadecums
die zij schreven. Ter verklaring zegt
Boone, dat zeemansvadecums
boeken zijn die speciaal voor zeelui
geschreven werden met het doel om
hen een handreiking te geven voor een
christelijke levenswandel aan boord
van de schepen en in de vreemde
havens.

Uit alles wat Boone schrijft blijkt dui-
delijk dat er in de dagen van de Nadere
Reformatie mannen geweest zijn die
beziel zijn geweest met een rechte
zendingsijver en die het hunne er toe
bijgedragen hebben dat er bij de han-
deldrijvende compagnieën ook een en
ander werd gedaan voor de zeelui en de
vreemde volken waarmee zij in aan-
raking kwamen, o.a. door er voor te
zorgen, dat er kisten met goede boeken
aan boord waren.

Het *tweede* hoofdstuk is van J. van
Ekeris en heeft de titel: "**Ter bevoor-
dering van de kennis en beoefening
van den waaren evangelischen gods-
dienst**". De ondertitel is: Een onder-
zoek naar Cornelis Brem (1721-1803)
en zijn relatie tot het Nederlandsch
Zendeling Genootschap. We krijgen de
indruk dat Brem een man geweest is,
die de Heere in waarheid gevreesd

heeft en dat hij vervuld was met een
rechte ijver om te arbeiden tot uit-
breiding van Gods Koninkrijk. Het
wordt duidelijk, dat de activiteit en
inzet van verschillende personen
vruchtbaar is geweest en de zendings-
arbeid heeft bevorderd.

In dit hoofdstuk gaat het ook over
andere personen wier inzet tot zegen is
geweest, maar Brem staat hier toch wel
op de voorgrond.

Het is goed dat zulke werken de
belangstelling van velen wekken. Het
boek telt 99 bladzijden en kost
f 32,50.

B.

Willem Bilderdijk, Vader van het
Réveil door W. van der Zwaag.

Uitgeverij: Den Hertog bv, postbus
150, 3990 DD Houten, tel. 03403-
73434.

CHRISTELIJKE HOGESCHOOL DE DRIESTAR

opleidingsinstituut voor
onderwijsgevenden op reformatische grondslag

STUDIEMOGELIJKHEDEN

DAGOPLEIDING:

- PABO

DEELTIJDOPLEIDINGEN:

- PABO **
- PEDAGOGIEK (2e graads) **
- HOGERE KADEROPLEIDING PEDAGOGIEK
(pedagogiek 1e graads) *
- ENGELS (2e graads) *
- ENGELS (1e graads) *
- WISKUNDE (2e graads) *
- NEDERLANDS (2e graads) *
- GESCHIEDENIS (2e graads) **
- GESCHIEDENIS (1e graads) *

* wordt gegeven op één avond per week

** wordt gegeven op twee avonden per week

**Voorlichtingsbijeenkomst deeltijdopleidingen
op D.V. 7 mei 1992, aanvang 19.30 uur**

Voor informatie:

Administratie Chr. Hogeschool De Driestar
Bleulandweg 492, Postbus 368, 2800 AJ Gouda
telefoon 01820-38388

Omdat we hier te maken hebben met een zeer belangrijk boek hebben we getracht in vier artikelen iets van de rijke inhoud weer te geven.

We kunnen daarom in deze beoordeling van het boek kort zijn. Bilderdijk was een belangrijk figuur in allerlei opzicht. Hij neemt in onze historie een bepaalde plaats in.

Hij wordt gunstig en ongunstig beoordeeld naar gelang men allerlei factoren laat meegelden of niet. Van belang is ook of iemand die over een ander schrijft met die ander een zodanige overeenstemming gevoelt dat hij in staat is zich te verplaatsen in het leven en de gedachtengang van die ander. Dat is in elk geval met de schrijver van dit boek wel het geval.

Hij tekent Willem Bilderdijk ook met gebruikmaking van vroeger niet bekende gegevens eerlijk. Een objectieve beoordeling moet er wel toe leiden dat men Bilderdijk grote betekenis toekent, ook nog in onze tijd. Men hoeft zijn gebreken niet te verbloemen of goed te praten.

De Schrift tekent de mens zoals hij is door zijn afval van God en daardoor komt te beter uit het werk des Heeren om zulke zondaren te vernieuwen en in

de staat of in de kerk of op een andere wijze ten dienst te willen stellen.

Dan mogen we niet eindigen in een schepseel, niet in Bilderdijk of wie ook. Maar dan mogen we wel opmerken dat de Heere ondanks alle verwording op allerlei gebied toch nog doorgaat met Zijn werk tot zaliging van zondaren en dat daardoor eens Zijn Rijk volkomen zal zijn.

Het boek telt 12 hoofdstukken, waarvoor we verwijzen naar onze artikelen over Willem Bilderdijk.

Daarna volgen in het boek o.a. vele bladzijden *Noten*, een Persoons- en een Zakenregister.

Het boek telt 345 bladzijden en kost gebonden f 45,-.

B.

PLAATS UW FAMILIEBERICHTEN IN BEWAAR HET PAND

Vakantie op Texel

Gezelligheid, rust, activiteit, ontspanning...
U vindt het allemaal op "De Verrassing".
Bel ons nu en reserveer een bungalow of starcaravan, voor uw vakantie in eigen sfeer.
Inlichtingen: 02220-18391

vakantiecentrum
De Verrassing
Oosterend, Texel

□ J.C. Ryle

Het hart van het christelijk geloof

Acht heldere uiteenzettingen van kernwoorden uit de geloofsleer. Samengesteld en voorzien van levensbeschrijving van auteur door ds. A. Baars en ds. K. ten Klooster.

Gebonden, 192 blz.

f 29,95

BOEKHUIS het KOMPAS
SCHERPENZEEL
Dorpsstraat 164, 03497-4355

STEUN DE GBS

GBS is de afkorting van Gereformeerde Bijbelstichting.
Wat het doel van deze stichting is? Het behoud en bevorderen van het gebruik van de Bijbel in de aan ons volk toebehoorende Statenvertaling, waarschuwen tegen de Schriftkritiek en de stroom van moderne bijbelvertalingen, het verspreiden van betrouwbare vertalingen over de gehele wereld in samenwerking met de Trinitarian Bible Society TBS in Engeland.
U kunt ons werk steunen door een gift over te maken op:
gironr. 1.355.824, penningm. GBS, Leerdam.
U kunt zich ook aanmelden als donateur. U ontvangt dan vier keer per jaar ons blad Standvastig, waardoor u regelmatig wordt geïnformeerd over alles wat met het verspreiden van de Bijbel te maken heeft.
Opgave van volledige naam met adres en postcode in enveloppe (zonder postzegel) sturen aan:

GBS
GEREFORMEERDE BIJBELSTICHTING
ANTWOORDNUMMER 2809, 4140 WB LEERDAM

K R E T A BOEKENREGISTER

fl. 195.-

Uw automatische hulp voor trefzeker zoeken naar aanwezige informatie in uw boekenbezit, op auteur, titelwoord, trefwoord, (Siso-)code, en (Bijbel)tekst
Vraag gratis inlichtingen

ARCHIPEL INFORMATICA bv

Programmatuur voor kerk, vereniging, en pastorie
Postbus 884
3900 AW Veenendaal
Plesmanstraat 64, tel. 08385-11889

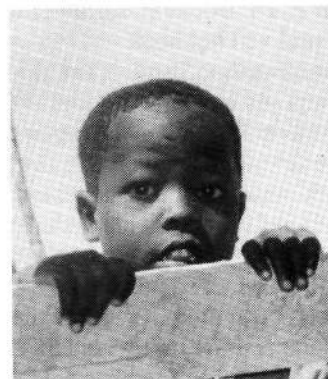

FINANCIËLE ADOPTIE

Miljoenen kinderen worden bedreigd door ondervoeding en ziekten. Hun toekomst is uitzichtloos omdat zij niet naar school kunnen. Ook kennen zij de rijke boodschap van het Evangelie niet.

Als u hen steunt, ontvangen zij voedsel, kleding, onderwijs en komen zij bovendien in aanraking met het Evangelie.

**Geef voor hun toekomst!
Help mee en meld u aan als sponsor!**

IS ER PLAATS AAN UW TAFEL VOOR DIT KIND?

STICHTING
REFORMATORISCHE
HULPAKTIE
WOORD EN DAAD

**WOORD
& DAAD**

Postbus 560
4200 AN Gorinchem
Telefoon 01830 - 24288
Postbank 30.20.900
ABN 50.98.11.566